

Бояриня (скорочено)

Леся Українка

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

I

Садок перед будинком не дуже багатого, але значного козака з старшини Олексі Перебійного. На рундуку стоїть стіл, а стара Перебійниха, її дочка Оксана і служебка готують усе для вечері. До них приходять Перебійний і Степан – "молодий парубок у московському боярському вбранні, хоча з обличчя його видко одразу, що він не москаль". Олексю привів Степана на вечерю і запросив пожити кілька днів, бо відпросив хлопця у старих бояр, які тим часом відправилися на бенкет. Покійний батько Степана був добрим другом Олексі, чоловіки разом козакували. Стара Перебійниха теж рада гостю. Перед початком вечері Оксана підносить Степану і батькові дві чарки і частує. Олексю розповідає, що їхній гість спершу не впізнав Оксану, коли та несла корогву у церкві на трійцю. Батько пишається дочкою, говорить, що це вже не та дівчинка, якій Степан робив у дитинстві веретенця. Оксана проговорюється, що досі зберігає ті веретенця. На вечерю приходить Іван – Оксанин брат, молодий козак. Степан розповідає, що він, поки був живий батько, вчився в Києві в Академії, а тепер живе у Москві, допомагає матері. В Україну вони не можуть переїхати, бо тут їхня садиба знищена ще за Виговщини, а в Москві його батько тяжко бідував, поки чогось добувся, та й батько мусив там жити, бо хотів дотримати слова, яке дав на Переяславській раді. Почувши ці слова Іван починає говорити про зраду України, про те, що українці служать то полякам, то москалям, а треба думати про незалежність. Батьки намагаються заспокоїти Івана, але той говорить, що коли б було менше таких, що "дома чесний статок прочесавши, понадились на соболі московські", то можна було б мати власну державу. Степан пояснює, що його батько подався на чужину, бо не хотів "чужим панам служити в ріднім краю... волів вже на чужині служити рідній вірі, помагати хоч здалека пригнобленим братам, еднаючи для них цареву ласку". Сам же Степан вважає, що не потрібно брати у руки зброю, бо "невже мушкет і шабля мають більше сили та честі, ніж перо та щире слово?". Івану думки гостя зовсім не подобаються, але після вечері мати вмовляє сина поводитися зі Степаном терпиміше.

Після вечері Іван йде до товариства, всі розходяться, а Оксана залишається в саду поливати барвінок. Вона співає, і Степан, зачарований співом, приходить до дівчини і зізнається, що закоханий в неї. Він розповідає, що скоро знову поїде у Москву і мріє, щоб Оксана стала його дружиною. Степан подобається Оксані, і вона вважає, що батьки дадуть дозвіл на шлюб. Хлопець впевнений, що Оксана пристосується до чужого краю, до мови і звичаїв. У нього там є мама, сестра і малий брат, які, впевнений

хлопець, полюблять Оксану. Закохані ще б поговорили, але Оксану кличе мати, тож вони розходяться.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

II

Москва. Оксана вже стала дружиною Степана, але ніяк не може зрозуміти тутешніх звичаїв. Якось вона повернулася з церкви разом зі свекрухою. Жінки вдягнені по-українськи, – мати в намітці і в темній сукні з широким виложистим коміром. Оксана в кораблику, в шнурівці та в кунтуші. Та відтепер Оксані потрібно носити боярський одяг. З розмови зі свекрухою вона дізнається, що тут жінки повинні жити в теремі, тобто у верхній частині будинку. Навіть якщо Степанова мати стара і не має сил підніматися сходами, вона мусить дотримуватись традиції. Сьогодні у церкві на Оксану і її свекруху усі дивилися, шепотіли "Черкашенки! Хохлуши!", дивувалися з українського вбрання, бо московські жінки зап'яті і вкривають обличчя. Жінки тут носять "шарахвани", а на голову вдягають "підситок". Коли до будинку наблизився Степан і ще два чоловіки, Оксана і свекруха мусили тікати, бо жінкам тут не можна бувати при бесіді між чоловіками.

Поки мати пішла відпочивати, Оксана розмовляє з Ганною – сестрою Степана. Ганні нудно, у неї немає подруг, вона не може нікуди вийти. Оксана здивована, коли дізнається, що молодшого брата Степана називають тут Ванька, а не Івась, Ганну називають Аннушкою, а Оксана буде Акси́нья чи Акси́уша. Ганна дуже рада, що Оксана є поруч, що стала їй подругою. Дівчина просить Оксану вийти з нею в садок, бо хоче здалеку поглянути на царських стрільців, адже один з них – її наречений. Ганні не можна з ним зустрічатися, хоч вони заручені, а хлопець посватав її через сваху. Навіть крадькома вони не можуть зустрітися, бо тут так не заведено. Тож Ганні навіть соромно слухати, як Оксана таємно зустрічалася зі Степаном.

Степан кличе Оксану і просить швидше вдягнути московське вбрання, бо прийшли бояри. Їх потрібно почастувати медом і вернутися в терем. Дізнавшись, що боярин поцілує її в уста під час частування, Оксана не хоче йти. Степан і його мати вмовляють Оксану, адже люди тут мстиві, і якщо не пошанувати, то наговорять про них цареві. Степан зізнається, що й він тут повинен називати себе "холопом Стѣпо́кою" і цілувати москалям руки, як невільник. Зрештою, Степан, мати і Ганна вмовляють Оксану вийти.

III

У дальній кімнатці на горішньому поверсі Степан приймає гостя козака, але перед цим пильно оглядає всюди, чи їх не підслухають. Гість розповідає, що москалі сильно кривдять народ, нікому не дають просвітку, тичуть в очі присягою. Козак вимагає, щоб цар боронив людей, щоб послав з Москви кого з українців, наприклад, Степана. Та Степан пояснює, що боярам-українцям тут не довіряють, тому не відправлять в Україну, де можуть керувати лиш бояри-москалі. Гість натякає, що українці перейдуть на бік Дорошенка, якщо знущання москалів продовжуватимуться. Козак розповідає про свого

свояка Черненко, одного з найвірніших царевих приятелів, про якого хтось сказав воеводі, що ніби він послав у Чигирин якийсь лист. Черненкові жінка ледве випросила у воеводи прощення. Степан дізнається, що люди не хочуть більше терпіти, а дівчата, які були разом з Оксаною в братстві, гуртом пошили корогву й послали в Чигирин. Іван, брат Оксани, сам і відвіз ту корогву. Степан обіцяє, що поговорить з царем, коли той буде під чаркою. Тоді цар любить часом послухати пісень "черкаських", а іноді Степан ще й мусить потанцювати для нього. Та він готовий робити все, щоб добути для України і братів хоч чогось. Пообіцявши, що передасть супліку для царя, Степан випроваджує гостя.

Оксана хоче порадитися з Степаном і розповідає про лист від братчиці-товаришки, яка просить вислати грошей на якусь потребу. Степан наказує спалити лист, бо все це небезпечно. Він вважає, що в Україні відбувається братовбивча війна, яку почав Дорошенко, який призвав на поміч татар. Оксана вважає, що тут теж татари, бо вони в неволі: "Ти хіба не ходиш під ноги слатися своєму пану, мов ханові? Скрізь палі, канчуки... холопів продають... Чим не татари?". Вона зізнається, що їй осоружна Москва, що вона боїться загинути в неволі. Степан має надію, що колись утихомиряться все і вони отримають дозвіл поїхати в Україну хоча б на гостину. Він переконує Оксану не відписувати подрузі, не зустрічатися з Яхненком, який привіз листа, не передавати родині ні листів, ні подарунків.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

IV

Пізно ввечері Степан повертається з бесіди при цареві, а зранку каже Оксані, що нічого не вийде, бо кожен боїться щиро мовити слово. Чоловік хоче поговорити з Оксаною, але вона говорить, що нічого нового не може розказати, бо ніде не буває, лише сидить і вишиває. Чоловік обіцяє, що вона повеселиться на весіллі Ганни, яке має відбутися через місяць. Нарешті Оксана зізнається: "Степане! Ти хіба не бачиш? Я гину, в'яну, жити так не можу!". Степан намагається зрозуміти її і каже, що готовий відпустити до батька і повернути її присягу. Оксана не хоче, вона знає інший вихід – тікати з Москви. Степан не може погодитися, бо цар знайде боярина будь-де. Оксана пропонує тікати в Польщу, Волощину, але Степан вважає, що вони лише змінять одну чужину на іншу, та й він багато чим завдячує цареві. Чоловік просить Оксану заспівати щось, але вона не може. Мати і Ганна повертаються з покупками, бо готуються до весілля. Оксана починає іронічно говорити про те, що й сама піде до заморських купців і накупить всього. Вона починає співати веселих пісень, вискакує на ослін. Мати просить співати тихіше, бо почує челядь. Оксана бере до танцю Ганну, залягається сміхом, що згодом переходить у кашель. Степан тривожно кидається до неї.

V

Степанів садок. З терема по сходах помалу спускаються мати й Оксана, яку ведуть попід руки дві служниці. Оксана хвора, очі позападали, але дуже блищать, на щоках

хворий рум'янець. Оксану садять на ослін. Коли служниці виходять, Степанова мати просить невістку поспати. Оксана засинає, а мати в іншому кінці садка говорить зі Степаном. Він розповідає, що лікар-німець казав, що Оксана захворіла, бо сильно сумує за рідним краєм. Степан хоче попросити царя відпустити його до тестя у гостину, а також у Київ, щоб хвора жінка поклонилася святим у печерах. Згодом Степан будить поцілунком Оксану і розповідає, що має надію на те, що скоро поїдуть на батьківщину. Та Оксана вже не хоче додому, вона не може поїхати. Адже Україна утихомирилась, лягла Москві під ноги. Вона не розуміє, як Степан може з'явитися на Вкраїні, адже він "Сидів-сидів у запічку московським, поки лилася кров, поки змагання велося за життя там, на Вкраїні...". Вона й себе не жаліє, адже колись говорила, що вибирає Степана, бо на його руках немає крові: "Ми варті одне одного. Боялись розливу крові, і татар, і диби, і кривоприсяги, й шпигів московських, а тільки не подумали, що буде, як все утихомириться...". Оксана вважає, що вони зі Степаном покрилися іржею, як давня шабля її батька: "У батенька була така шаблюка... вони її закинули... ми з братом знайшли... в війну побавитись хотіли... не витягли... до піхви прикипіла... заржавіла. Отак і ми з тобою... зрослись, мов шабля з піхвою... навіки... обоє ржаві...". Передчуваючи свою смерть, Оксана просить Степана не брати вдруге жінки-українки, краще взяти московку. Чоловік ще намагається переконати її поїхати додому, але Оксана говорить, що не зможе подивитися в очі рідним. Вона просить чоловіка робити хоч що-небудь для своєї батьківщини: "Борцем не вдався ти, та після бою подоланим подати пільгу зможеш, як ти не раз давав... На бойовиську не всі ж померли, ранених багато... допоможеш їм одужати, то, може, колись там... знов зібравшись до бою, вони тебе згадають добрим словом... а як і ні – не жалуй, що поміг.". Заходить сонце, Степан веде Оксану до хати. Вона, не доходячи рундука, спиняється і обертається, дивлячись на західне сонце, говорить: "Добраніч, сонечко! Ідеш на захід... Ти бачиш Україну – привітай!"

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу